

odjeki

ODRASTANJE U JEDNAKOSTI, KOPRIVNICA

Edukativno-iskustveni priručnik kao podrška i pomoć
u radu pomoćnicima u nastavi

OSOBNNA KARTA ODJEK-a

NAZIV PROJEKTA:

ODJEK – Odrastanje u jednakosti, Koprivnica.

PROGRAM:

Operativni program Učinkoviti ljudski potencijali Europskog socijalnog fonda.

CILJ PROJEKTA:

Olakšati i unaprijediti integraciju učenika s teškoćama u razvoju, svakodnevni rad u nastavi, učenje i socijalizaciju.

VODITELJ PROJEKTA:

Grad Koprivnica

VRIJEME TRAJANJE PROJEKTA: 1. rujna 2015. – 31. kolovoza 2016.

UKUPNA VRIJEDNOST PROJEKTA: 1.237.941,41 HRK

FINANCIRANO KROZ EUROPSKI SOCIJALNI FOND: 1.114.147,26 HRK

FINANCIRANO SREDSTVIMA GRADA KOPRIVNICE: 123.794,15 HRK

CILJANE SKUPINE:

Djeca s teškoćama – ukupno 24 djece u školskoj godini 2015./2016.

Pomoćnici u nastavi – ukupno 23 pomoćnika u nastavi (jedan pomoćnik radio je s dvoje djece)

PARTNERI NA PROJEKTU:

OŠ „Antun Nemčić Gostovinski“ Koprivnica (4 pomoćnika / 4 učenika), OŠ „Braća Radić“ Koprivnica (6 pomoćnika / 6 učenika), OŠ „Đuro Ester“ Koprivnica (3 pomoćnika / 3 učenika), Centar za odgoj, obrazovanje i rehabilitaciju Podravsko sunce (10 pomoćnika / 11 učenika)

Svrha ovog priručnika edukativno-iskustvene je prirode te prikazuje iskustva učenika, njihovih pomoćnika, roditelja i škola tijekom jednogodišnjeg provođenja projekta ODJEK. Namjera mu je pružiti podršku i pomoć u radu prvenstveno budućim pomoćnicima u nastavi, a isto tako može biti koristan i stručnim suradnicima, nastavnicima i roditeljima te u drugim sredinama u kojima sustav potpore učenicima s teškoćama u razvoju, u pogledu uvođenja pomoćnika u nastavu, još nije razvijen.

PREDGOVOR

Civilizacijski doseg društva odavno je postavio standarde brige o djeci te je neupitno kako djeca s teškoćama u razvoju moraju imati jednak pristup obrazovanju da bi obogatila svoje živote i mogla dostići svoj puni potencijal, bogato i poticajno djetinjstvo te postaviti temelje za participaciju i neovisnost u odrasloj dobi. Pomoćnici u nastavi ovoj su djeci, u prolasku kroz nastavni proces i uspostavljanje i razvoj prijateljskih odnosa i veza u školi, neizostavna karika. Svjesni toga, potičemo i pozdravljamo zajedništvo i suradnju stručnjaka u nastojanju za sustavno uvođenje pomoćnika u nastavi u koprivničke škole. Ovaj priručnik prikaz je našeg iskustva i nadamo se da će ispuniti svrhu zbog koje je i pripremljen – pomoći onima koji su na početku. Mi ćemo nastaviti smjerom kojim smo krenuli, nadograđujući ODJEK i prilagođavajući ga novim idejama, kako bi odrastanje u Koprivnici zaista bilo u jednakosti.

Vedrana Knežević, *dipl.mag. društveno-humanističkih znanosti*,
voditeljica projekta ODJEK

SADRŽAJ

1. **ŠKOLOVANJE DJECE S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU** (1)
2. **VRSTE TEŠKOĆA** (3)
 - 2.1. OŠTEĆENJA VIDA (3)
 - 2.2. OŠTEĆENJA SLUHA (5)
 - 2.3. OŠTEĆENJA JEZIČNO-GOVORNO-GLASOVNE KOMUNIKACIJE I SPECIFIČNE TEŠKOĆE U UČENJU (7)
 - 2.3.1. DISLEKSIJA (8)
 - 2.3.2. DISKALKULIJA (10)
 - 2.3.3. DISPRAKSIJA (11)
 - 2.4. OŠTEĆENJA ORGANA I ORGANSKIH SUSTAVA (11)
 - 2.5. INTELEKTUALNE TEŠKOĆE (12)
 - 2.6. POREMEĆAJI U PONAŠANJU I OŠTEĆENJA MENTALNOG ZDRAVLJA (14)
 - 2.6.1. POREMEĆAJI IZ AUTISTIČNOG SPEKTRA (15)
 - 2.6.2. POREMEĆAJI AKTIVNOSTI I PAŽNJE (17)
 - 2.6.3. POREMEĆAJI U PONAŠANJU (20)
 - 2.7. POSTOJANJE VIŠE VRSTA TEŠKOĆA U PSIHOFIZIČKOM RAZVOJU (22)
3. **POVJERENJE I KOMUNIKACIJA – TEMELJ RADA POMOĆNIKA** (23)
 - 3.1. AKTIVNO SLUŠANJE (24)
 - 3.2. JA-PORUKE (24)
4. **PREPOZNAVANJE OSNOVNIH OSJEĆAJA I NOŠENJE S TEŠKIM OSJEĆAJIMA** (25)
 - 4.1. LJUTNJA (25)
 - 4.2. STRAH (29)
 - 4.3. KAKO SE UMIRITI U STRESNOJ SITUACIJI? (29)
5. **POGLED „IZNUTRA“ – IZAZOVI I ISKUSTVA IZ KOPRIVNIČKIH OSNOVNIH ŠKOLA** (31)
 - 5.1. PERSPEKTIVA POMOĆNIKA U NASTAVI (31)
 - 5.2. POGLED IZ KUTA STRUČNOG SURADNIKA (36)
 - 5.3. POGLED IZ KUTA NASTAVNIKA (37)
 - 5.4. POGLED IZ KUTA RODITELJA (38)
 - 5.5. POMOĆNIK PO MOJOJ MJERI (38)
6. **EVALUACIJA ODJEK-a** (39)
7. **ZAKLJUČAK** (44)

1. ŠKOLOVANJE DJECE S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Djeca s teškoćama u razvoju imaju ista temeljna prava i slobode kao i sva druga djeca. Ta su im prava zagarantirana Konvencijom Ujedinjenih naroda o pravima djeteta, čija je potpisnica, od 6. listopada 1991. godine, i Republika Hrvatska. U članku 23. Konvencije stoji da djeca s teškoćama u razvoju imaju pravo na ispunjen i pristojan život, u uvjetima koji mu osiguravaju dostojanstvo, razvijaju samopouzdanje i olakšavaju aktivno sudjelovanje u zajednici. Također se navodi da djeci s teškoćama treba osigurati djelotvoran pristup obrazovanju te da se imaju pravo školovati tako da im se omogući najveća moguća uključenost u društvo.

Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN 152/14), Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju (NN 24/15), Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje (MZOS, 2010.), osnovni su dokumenti koji propisuju inkluzivno obrazovanje djece s teškoćama.

Inkluzivni odgoj i obrazovanje odgovara na različite odgojno-obrazovne potrebe sve djece i svih učenika, a temelji se na uključivanju i ravnopravnom sudjelovanju svih u odgojno-obrazovnom procesu i životu škola.

Pravilnikom o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju (NN 24/15) definiran je pojam učenika s teškoćama u razvoju. Prema Pravilniku, učenici s teškoćama u razvoju oni su učenici čije sposobnosti u međudjelovanju s čimbenicima iz okoline ograničavaju njihovo puno, učinkovito i ravnopravno sudjelovanje u odgojno-obrazovnom procesu s ostalim učenicima te, sukladno tome, imaju teškoće u učenju i odrastanju. Prilog Pravilniku je Orijentacijska lista vrsta teškoća. Utvrđene su sljedeće skupine vrsta teškoća:

- *Oštećenje vida*
- *Oštećenje sluha*
- *Oštećenja jezično-govorno glasovne komunikacije i specifične teškoće u učenju*
- *Oštećenja organa i organskih sustava*
- *Intelektualne teškoće*
- *Poremećaji u ponašanju i oštećenja mentalnog zdravlja*
- *Postojanje više vrsta teškoća u psihofizičkom razvoju*

Na temelju vrste i stupnja teškoće u razvoju pojedinog djeteta određuje se primjereni program školovanja – nastavni plan i program i /ili kurikulum koji učeniku, uvažavajući specifičnosti njegove teškoće i odgojno-obrazovnih potreba, omogućuje odgojno-obrazovno napredovanje.

Primjereni programi školovanja učenika s teškoćama su:

Redoviti program uz individualizirane postupke

Određuje se učenicima koji zbog specifičnosti u funkcioniranju trebaju individualizirani pristup u radu kako bi mogli svladati redoviti plan i program/kurikulum. Potrebni su im različiti oblici potpore, a odnose se na samostalnost učenika, vrijeme rada, metode rada, provjeravanje i vrednovanje postignuća, aktivnost učenika, tehnološka, didaktička i/ili rehabilitacijska sredstva za rad i primjerene prostorne uvjete (Stančić i Ivančić, 2002.).

Redoviti program uz prilagodbu sadržaja i individualizirane postupke

Određuje se učenicima koji zbog vrste i stupnja teškoće ne mogu usvojiti nastavni plan i program/kurikulum te im je potrebno sadržajno ograničavanje. Osim individualiziranog pristupa, smanjuje se i opseg nastavnih sadržaja. Program se prilagođava djetetovim sposobnostima, onome što dijete zna i može.

Posebni program uz individualizirane postupke

To su posebno strukturirani sadržaji nastavnih planova i programa izrađeni prema sposobnostima učenika i namijenjeni učenicima koji zbog vrste i stupnja teškoće ne mogu usvojiti nastavne sadržaje redovnog programa. Program izvodi stručnjak – edukacijski rehabilitator.

Posebni program za stjecanje kompetencija u aktivnostima svakodnevnog života i rada uz individualizirane postupke

Provodi se u odgojno-obrazovnoj skupini kao obvezno osnovno obrazovanje s ciljem osposobljavanja učenika za najjednostavnije aktivnosti svakodnevnog života i rada. Provodi se od sedme do 21. godine života učenika.

U radu s djecom s teškoćama u razvoju značajnu ulogu imaju pomoćnici u nastavi.

Oni pružaju podršku učeniku u obavljanju školskih aktivnosti i zadataka, komunikaciji i socijalnoj uključenosti, pružaju pomoć pri kretanju, uzimanju hrane i pića, obavljanju higijenskih potreba, te surađuju s roditeljima, učiteljima i vršnjacima.

2. VRSTE TEŠKOĆA

2.1. OŠTEĆENJA VIDA uključuje oštećenje od slabovidnosti do potpune sljepoće.

Slabovidnost je očuvanost vida na boljem oku između 10 i 40 posto uz upotrebu korekcijskog stakla. Djeca koja su slabovidna uspješno se koriste ostatkom vida uz pomoć optičkih pomagala. Informacije iz okoline upotpunjavaju ostalim osjetilima te ih integiraju u zajedničku sliku.

Sljepoća je poremećaj kod kojeg je na boljem oku, uz najbolju moguću korekciju, oština vida manja od 10 posto. Sljepoća može biti potpuna i funkcionalna (odnosi se na nemogućnost upotrebe ostataka vida i s optičkim pomagalima). Slijepo dijete svijet oko sebe upoznaje putem očuvanih osjetila, pri čemu se najviše oslanja na osjetilo sluha i opipa.

Percepcija učenika s oštećenjima vida

- ▶ **Slušanje** – jedan od najvažnijih načina učenja
- ▶ **Taktilna percepcija** – uz sluh ima najvažniju ulogu u učenju i spoznavanju svijeta, iziskuje puno više vremena za percipiranje
- ▶ **Govor** – iznimno značajan način izražavanja slijepih i slabovidnih osoba
- ▶ **Kretanje** – teškoće u kretanju, osobito u nepoznatom prostoru, kreću se uz pomoć videćeg vodiča, bijelog štapa, psa

U odgoju i obrazovanju slijepe djece nastava se temelji na Brailleovu pismu – reljefnom sustavu znakova kojim se različitim kombiniranjem predočavaju slova, brojke, aritmetički znakovi i sl. Djeca čitaju dodirrom, za što je nužna očuvanost taktilne percepcije.

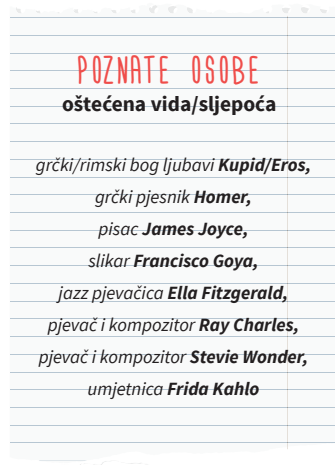
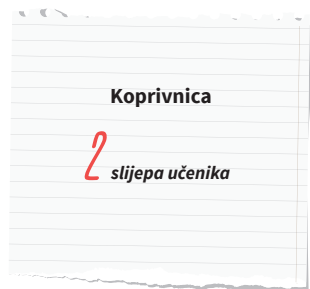
Slabovidni učenici u procesu odgoja i obrazovanja koriste pismo za videće (crni tisak), veličine slova Jaeger 8 (font Times New Roman 22) ili manje.

U nastavnom radu učenici koriste specifična pomagala kao što su računala s govornim jedinicama, prijenosna računala s brajevim retkom, reljefno ili zvučno prilagođene kalkulatore, reljefne sheme, zemljovide i skice, povećala i sl.

OŠTEĆENJA VIDA

ORGANIZACIJA PROSTORA, OPREME I MATERIJALA

- *videći vodič učeniku*
- *obavješćavanje učenika o svim promjenama u prostoru*
- *primjereno mjesto za sjedenje s obzirom na izvor i jačinu svjetla*
- *manipuliranje priborom i sredstvima za rad*
- *prilagodba tiska (slabovidni – odgovarajuća veličina slova i podloge)*
- *čitanje zadataka, zapisivanje odgovora ako učenik nije svladao brajicu*
- *omogućavanje učeniku što češće taktilno doživljavanje predmeta, nastavnih sredstava, neposredne stvarnosti*
- *opisivanje slike učeniku (od cjeline prema pojedinim dijelovima)*
- *prije gledanja filma ili predstave, objašnjavanje sadržaja koji će se prikazivati*
- *poticanje na aktivnost*

Prvo sam se i sam morao upoznati s time kako se treba ponašati i kako voditi slijepu osobu. Većinom se krećemo unutar škole. Njegova sam ruka vodilja, uvijek moram biti ispred njega barem za pola koraka. Najvažnije je da mu pristupim spuštenih ruku, on većinom hvata moju ruku iznad lakta, prstima na unutarnjoj, a kažiprstom na vanjskoj strani ruke. Lakat mu mora biti savijen i na taj sam način ja uvijek pola koraka ispred njega. Kad dolazimo do rubnika, trebam mu naglasiti da digne nogu i objasniti zašto. Ista je stvar i sa stepenicama. Uvijek mu napomenem kad se približavamo stepenicama i uvijek sam pola koraka ispred njega bez obzira silazimo li ili se uspinjemo.“

2.2. OŠTEĆENJA SLUHA uključuje oštećenje od naglušnosti do potpune gluhoće.

Označava nemogućnost ili smanjenu mogućnost primanja, provođenja i registriranja slušnih podražaja zbog urođenih ili stečenih oštećenja, nerazvijenosti ili umanjene funkcionalnosti slušnog organa, slušnog živca ili slušnih centara u mozgu. Težina i posljedice oštećenja sluha ovise o uzroku oštećenja sluha, dobi u kojoj je oštećenje nastalo, o psihofizičkoj strukturi osobe i utjecaju socijalne sredine.

Uzroci oštećenja sluha mogu biti genetski, uslijed bolesti u trudnoći, teškog porođaja, komplikacija nakon porođaja. Važno je vrijeme nastanka oštećenja sluha. Ono može biti prije usvojenog glasovnog govora i nakon usvojenog govora. Djeca koja su izgubila sluh prije usvojenog glasovnog govora uslijed oštećenja imaju posljedice koje mogu utjecati na cjelokupni razvoj i sazrijevanje. Djeca kod koje je oštećenje ili gubitak sluha nastupilo kasnije, kad je temelj materinskog jezika usvojen, razvijaju se sa slušnim i govornim iskustvom pa mogu steći slušnu i govornu pohranu spoznaja.

Nagluhi su oni učenici kojima se prosječni gubitak sluha kreće od 20 ili 25 decibela do 90 decibela. Neki od tih učenika imaju ugrađenu umjetnu pužnicu ili koriste slušni aparat, a u percepciji govora služe se čitanjem govora s usana sugovornika.

Gluhi su oni učenici koji imaju prosječan gubitak sluha iznad 90 dB te ni uz pomoć slušnog aparata ne mogu cjelovito percipirati govor. Oni vizualno čitaju govor s lica i usana sugovornika te se služe i znakovnim jezikom.

Posebnosti u komunikaciji

- ▶ **Slušni aparat** naglušnim osobama značajno pomaže u komunikaciji.
- ▶ Gluhe osobe sve informacije primaju **vizualnim kanalom**.
- ▶ I gluhe i nagluhe osobe koriste u komunikaciji **čitanje s lica i usana** (Samo je 30 posto glasova dobro vidljivo na usnama – čitanje s usana naporna je i vrlo zahtjevna aktivnost).
- ▶ **Znakovni jezik** je pravi prirodni jezik gluhih osoba i sadrži sve gramatičke odrednice.
- ▶ Gluhe osobe u komunikaciji koriste i **jednoručnu i dvoručnu abecedu** te simultano korištenje znakovnog i oralnog jezika.

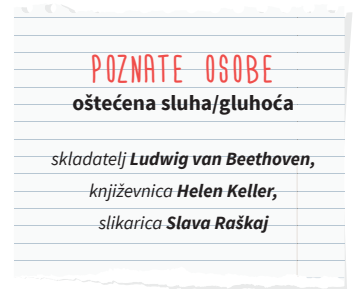
Potpunu informaciju u odgojno-obrazovnom radu učenici dobivaju kombiniranjem čitanja s usana s pisanim materijalom, jednoručnom i dvoručnom abecedom te znakovnim jezikom.

Individualni oblici potpore pomoćnika u nastavi učeniku oštećena sluha:

OŠTEĆENJA SLUHA

ORGANIZACIJA PROSTORA, OPREME I MATERIJALA

- *učenika pravilno smjestiti: ispred govornika, gledati licem u lice (ne iz profila), izbjegavati pozadinu koja bliješti, otkloniti izvor buke (npr. zatvoriti prozor)*
- *osigurati dobru rasvjetu*
- *kad se obraćamo učeniku, provjeriti gleda li nas*
- *govoriti sporije, jasno i bez prenaplašavanja izgovora*
- *uz usmene upute, koristiti i pisani materijal*
- *provjeravati razumijevanje, koristiti sinonime za nepoznate riječi, ako je potrebno preformulirati rečenice*
- *objašnjavati kratkim rečenicama i poznatim riječima*
- *što više koristiti vizualna nastavna sredstva*

- bitne dijelove u tekstu naglašavati bojama
- pričekati i omogućiti učeniku da mirno i koncentrirano odgovara jer mu treba više vremena da formuliра odgovor
- poticati na aktivnost

2.3. OŠTEĆENJA JEZIČNO-GOVORNO-GLASOVNE KOMUNIKACIJE I SPECIFIČNE TEŠKOĆE U UČENJU

Poremećaji jezično-govorno-glasovne komunikacije (glas, govor, jezik) oni su kod kojih je, zbog organskih i funkcionalnih oštećenja, komunikacija govorom otežana ili izostaje. U ovu skupinu poremećaja ubrajamo poremećaje glasa, jezične teškoće, poremećaje govora i komunikacijske teškoće.

Navedene karakteristike govor učenika s posebnim jezičnim teškoćama čine oskudnim i neodređenim. Ponekad njihov govor ostavlja dojam suženih mogućnosti poimanja, no njihove su mentalne sposobnosti bolje od mogućnosti izražavanja.

Specifične teškoće u učenju heterogena su skupina poremećaja koji se manifestiraju znatnim teškoćama u svladavanju i upotrebi slušanja, govora, čitanja, pisanja, zaključivanja ili matematičkih sposobnosti, uz prosječan ili iznadprosječan intelektualni status. Specifične su za svakog pojedinog učenika i mogu se pojaviti zajedno s nekim drugim teškoćama ili vanjskim utjecajima, ali same teškoće učenja nisu njihova posljedica. Uvjetovane su organskim i funkcionalnim oštećenjima. Specifične teškoće u učenju smetnje su u području:

- čitanja (*disleksija, aleksija*)
- pisanja (*disgrafija, agrafija*)
- računanja (*diskalkulija, akalkulija*)
- specifični poremećaj razvoja motoričkih funkcija (*dispraksija*)
- mješovite teškoće u učenju

2.3.1. DISLEKSIJA

Disleksija je poremećaj čitanja, a disgrafija označava djetetovu nemogućnost svladavanja vještine pisanja prema pravopisnim načelima određenog jezika.

Obilježja učenika s disleksijom i disgrafijom

- ▶ **Teškoće povezivanja** ili pretvaranja slova u glas.
- ▶ **Zamjene i okretanje** slova/grafema po vizualnoj i akustičkoj sličnosti (b – d, p – b, m – n, a – e...).
- ▶ **Zamjena mjesta** glasova/slova u čitanju i/ili pisanju (od – do, im – mi, ako – kao...).
- ▶ **Izostavljanje ili dodavanje** glasova/slova u čitanju i/ili pisanju riječi (kao – kako...).
- ▶ Zamjene, izostavljanje, dodavanje slogova.
- ▶ **Zamjene riječi** semantički, auditivno ili vizualno sličnom riječi (čamac – brod, poput – potpuno...).
- ▶ Teškoće u razumijevanju pročitanooga.
- ▶ Zrcalno pisanje.
- ▶ Nečitak rukopis.
- ▶ Imaju potencijal za **stvaranje kompenzacijskih strategija** u čitanju i tada dobro razumijevanje.
- ▶ Mogu imati kompenzacijske sposobnosti u učenju (npr. izvrsno pamćenje).
- ▶ Skloni su **kreativnim vizualnim rješenjima**.
- ▶ U matematici najčešće imaju problema u svladavanju matematičkoga jezika.
- ▶ Ovisno o tipu disleksije mogu dobro uočavati cjelinu, teško manje dijelove.
- ▶ Znatno su bolji u usmenim nego u pisanim odgovorima.

POZNATE OSOBE s disleksijom	
znanstvenik	Albert Einstein,
umjetnik	Walt Disney,
sportaš	Muhammad Ali,
glumci	Tom Cruise, Whoopi Goldberg, Bojan Navojec,
pisac	Hans Christian Anderson,
glazbenik	John Lennon,

Individualni oblici potpore pomoćnika u nastavi učeniku s disleksijom i disgrafijom:

DISLEKSIJA I DISGRAFIJA

ORGANIZACIJA PROSTORA, OPREME I MATERIJALA

- *izbjegavati velike tekstualne cjeline (tekst podijeliti u kraće odlomke)*
- *objasniti kratice, riječi dijalekta, prenesena značenja*
- *posebno objasniti i istaknuti ključne riječi*
- *postavljati kratka, jasna, nedvosmislena pitanja*
- *za grupiranje osnovnih informacija koristiti umne mape*
- *koristiti različite boje, sličicama istaknuti raspodjelu pojmova neke lekcije*
- *podebljati važne dijelove teksta fluorescentnim markerom, ne podcrtavati jer to može uzrokovati vizualno spajanje riječi*
- *koristiti podebljana (bold) ili istaknuta (highlighted) slova, izbjegavati kosa slova (italic)*
- *za tekst koji osoba s disleksijom treba pročitati koristiti slova Sans-serif (slova bez kratkih crtica na krajevima), veličina slova treba biti minimalno 12 pt ili 14 pt*
- *povećati razmak između slova i redaka i odvajati redove većim razmakom*
- *retke poravnavati na lijevoj strani, izbjegavati obostrano poravnanje*
- *koristiti široke margine*
- *razdijeliti tekst u manje cjeline i organizirati ga po natuknicama ili pomoću numeričkoga nabranja u odvojenim redcima, a ne u kontinuiranom nizu*
- *koristiti mat papir umjesto sjajnoga bijeloga papira (najbolje u blijedožutoj boji)*
- *oblikovanje stranice treba biti jednostavno, pozadinska grafika može tekst učiniti teško čitljivim*
- *samo auditivni način prezentiranja informacija je neprimjeren, valja koristiti druge modalitete kao što su: dodir s različitim materijalima, učenje kroz pokret, dramatizacija, igranje uloga, film*

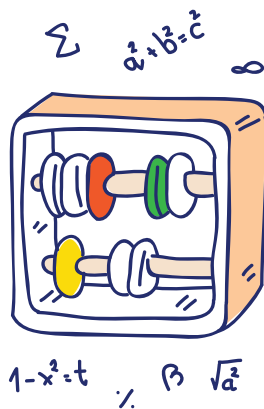
2.3.2. DISKALKULIJA

Diskalkulija je djelomičan poremećaj u procesu usvajanja matematike koji se može pojavljivati u svim ili samo određenim matematičkim područjima. Učenik napreduje u usvajanju matematike, ali mnogo sporije od svojih vršnjaka i neprimjereno svojoj mentalnoj dobi.

Učenik s diskalkulijom poznaje brojeve, ali ima teškoće u razumijevanju odnosa među njima.

Obilježja učenika s diskalkulijom

- ▶ **Parafazične supstitucije** – neispravna uporaba brojeva pri čitanju, pisanju i računanju te zamjena jednoga broja nekim drugim.
- ▶ **Perseveracije** (pogreške „zaglavljivanja”) – ponavljanje istoga broja ili radnje više puta, ponavljanje novonaučenih radnji.
- ▶ **Zrcalne pogreške** – zrcalno okretanje znamenki, narušavanje ili zrcalno okretanje redoslijeda znamenki u višeznamenkastim brojevima u čitanju i pisanju brojeva.
- ▶ **Usporenost** – davanje ispravnoga odgovora, ali potrebno dulje vrijeme za odgovor.
- ▶ Stavljanje brojeva u uzajamno neprikladan prostorni položaj.
- ▶ **Vizualne pogreške** – pogrešno prepoznavanje računskih simbola i relativnoga položaja znamenki (primjerice, „+” prepoznaje kao „-” pa oduzima umjesto da zbraja).
- ▶ **Proceduralne pogreške** – izostavljanje, preskakanje jednog od obaveznih koraka u rješavanju zadatka.
- ▶ **Slabo pamćenje** i prepoznavanje niza brojeva.

Individualni oblici potpore pomoćnika u nastavi učeniku s diskalkulijom odnose se na osiguravanje radnog prostora bez suvišnih detalja, a sami zadatci trebali bi biti otisnuti jačim, debljim fontom. Nadalje, tu su još i pomoć pri organizaciji potpisivanja brojeva, dijeljenje zadataka na manje cjeline, korištenje kalkulatora, poticanje učenika na provjeravanje riješenih zadataka usmenim putem.

2.3.3. DISPRAKSIJA

Dispraksija je poremećaj temeljen na neurološkoj osnovi poznat kao poremećaj razvojne koordinacije i sindrom „nespretnoga djeteta“. Prisutan je od rođenja, a podrazumijeva teškoće motornoga planiranja pokreta te nemogućnost izvedbe brzih i vještih pokreta pri čemu intelektualne sposobnosti djeteta nisu narušene.

Učenici imaju teškoće u izvedbi finih motornih vještina (teškoće u pisanju, teško čitljiv rukopis, teškoće u prepisivanju i crtanju, sporost, nespretnost u zadacima koji zahtijevaju fine planirane pokrete, teškoće u određivanju dominantnosti ruke, orijentaciji u prostoru i na papiru, i sl.), u jezičnome razumijevanju i izražavanju te u području percepcije i kratkoročnoga pamćenja (manji opseg radne memorije).

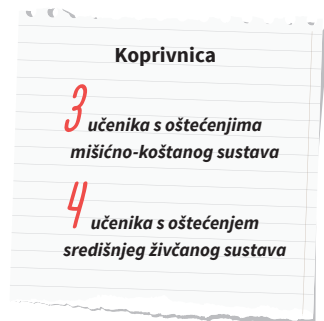
2.4. OŠTEĆENJA ORGANA I ORGANSKIH SUSTAVA

Oštećenjem organa i organskih sustava smatraju se prirođena ili stečena oštećenja, deformacije ili poremećaji funkcije pojedinoga organa ili organskih sustava koji dovode do smanjenja ili gubitka sposobnosti u izvršavanju pojedinih aktivnosti.

Čine ih motorička oštećenja (oštećenja mišićno-koštanoga sustava, oštećenja središnjega živčanog sustava, oštećenja perifernoga živčanog sustava), te oštećenja drugih sustava (dišnog, srčano-žilnog, probavnog, endokrinog, mokraćnog, spolnog, kože i potkožnih tkiva).

Obilježja učenika s motoričkim teškoćama

- ▶ Različiti oblici i težina poremećaja pokreta i položaja tijela.
- ▶ **Smanjena/onemogućena funkcija** pojedinih dijelova tijela (najčešće ruku, nogu i kralježnice).
- ▶ **Nepostojanje dijelova tijela** (najčešće urođena nerazvijenost pojedinih dijelova ruku ili nogu, ili je dijete ostalo bez dijela ili čitavog ekstremiteta zbog bolesti ili nezgode).

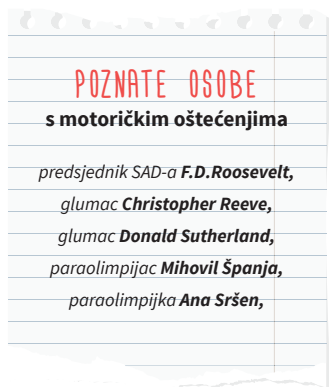
Učenicima s motoričkim oštećenjima, ovisno o vrsti i stupnju teškoće u nastavi, potrebno je osigurati opće uvjete: adekvatan stol, sjedalicu, potreban pribor.

Individualni oblici potpore pomoćnika u nastavi učeniku oštećena sluha:

MOTORIČKA OŠTEĆENJA

ORGANIZACIJA PROSTORA, OPREME I MATERIJALA

- pomoć pri kretanju, hranjenju, obavljanju higijenskih potreba, korištenju ploha na kolicima i sl.
- pomoć pri korištenju pomagala (pomagala za pridržavanje pisaaljke, računala, pomagala za listanje ili pridržavanje knjige)
- dodavanje pribora ili namještanje prilagođene opreme
- okretanje stranica
- prilagodba teksta prema potrebi (kao kod disleksije)
- čitanje, pisanje po diktatu učenika ako je potrebno
- traženje podataka u dodatnim materijalima (rječnik, formule i sl.) na zahtjev učenika
- poticanje na aktivnost

2.5. INTELEKTUALNE TEŠKOĆE

Intelektualne teškoće stanja su u kojima je značajno otežano uključivanje u društveni život, a povezano je sa zaustavljenim ili nedovršenim razvojem intelektualnog funkcioniranja, što je utvrđeno na osnovi medicinske, psihologijske, edukacijsko-rehabilitacijske i socijalne ekspertize. Intelektualna razina ispitana mjernim instrumentima približna je kvocijentu inteligencije Wechslerova tipa od 0 do 69, ako nije utvrđena izrazita emocionalna labilnost (Orijentacijska lista). Intelektualne teškoće zahvaćaju sva područja razvoja djeteta: spoznajni razvoj, socijalno-emocionalni, moralni, motorički, razvoj govora, percepcije i pozornosti. Odražava se na svim životnim područjima djeteta.

PREMA STUPNJEVIMA OŠTEĆENJA I RAZINI PODRŠKE KOJU DJECA TREBAJU, RAZLIKUJEMO:

Laka intelektualna teškoća: mogu se školovati u redovnom odgojno-obrazovnom okruženju uz prilagođene i/ili posebne obrazovne programe, usvajaju osnovne akademske vještine, školuju se za pomoćna zanimanja, po završetku školovanja samostalni su i imaju socijalne interakcije.

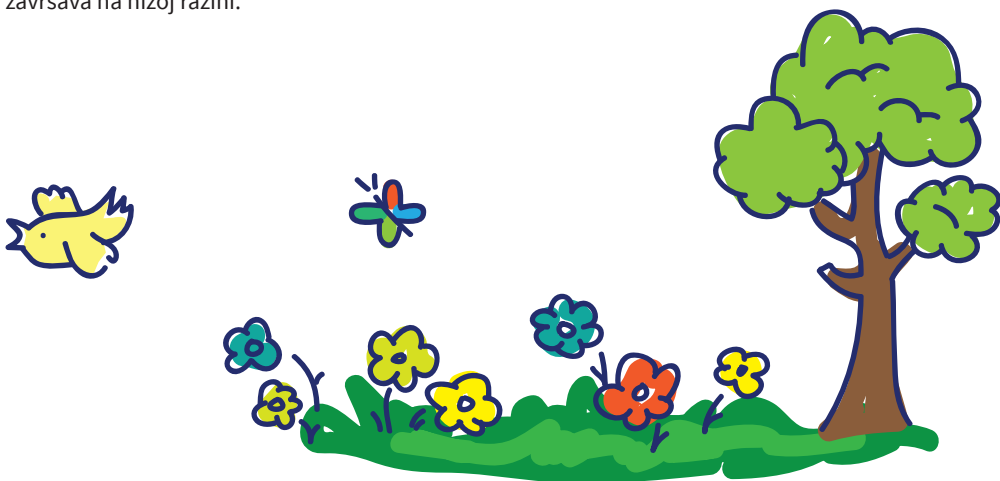
Umjerena intelektualna teškoća: tijekom obrazovanja stječu vještine potrebne za samostalno življenje i brigu o sebi, najčešće se obrazuju u posebnim programima, osposobljavaju se za obavljanje jednostavno strukturiranih zadataka, ne mogu se u potpunosti samostalno brinuti o sebi, ovisni o pomoći okoline.

Teža intelektualna teškoća: potrebna im je stalna podrška u pedagoškom i rehabilitacijskom radu, uče osnovne vještine brige o sebi.

Teška intelektualna teškoća: vrlo često imaju višestruke teškoće (senzorička oštećenja, teško su pokretni ili nepokretni), potrebna im je stalna pomoć i njega u obitelji ili ustanovi u kojoj su smješteni.

U spoznajnom, socijalno-emocionalnom, moralnom i motoričkom razvoju djeca s intelektualnim teškoćama prolaze iste razvojne faze kao i djeca bez teškoća. No, kod djece s intelektualnim teškoćama ta razdoblja duže traju, teže prelaze iz jedne faze u drugu i razvoj završava na nižoj razini.

Kopriavnica	
2	učenika s lakom intelektualnom teškoćom
1	učenik s umjerenom intelektualnom teškoćom
1	učenik s težom intelektualnom teškoćom

Obilježja učenika s intelektualnim teškoćama

- ▶ **Slabije razvijen ekspresivni govor** – teškoće u izgovoru, siromašan rječnik.
- ▶ **Slabiji receptivni govor** – teškoće u razumijevanju govora.
- ▶ Teškoće u usmjeravanju i održavanju **pažnje**.
- ▶ **Smanjena sposobnost** rasuđivanja, mišljenja, zaključivanja, planiranja, pamćenja i razumijevanja.
- ▶ **Teškoće u adaptivnom ponašanju** – komunikacija, briga o sebi, socijalne vještine, slobodno vrijeme.

Individualni oblici potpore pomoćnika u nastavi učeniku s intelektualnim teškoćama:

INTELEKTUALNE TEŠKOĆE

ORGANIZACIJA PROSTORA, OPREME I MATERIJALA

- često objašnjavati izrečeno (najbolje slikom i/ili konkretnim predmetom), koristiti jednostavan rječnik
- dati više vremena za prepoznavanje podražaja, poticati na razmišljanje (ne davati gotove odgovore)
- ponavljati, kategorizirati, poučiti samoprocjenjivanju, često provjeravati razumijevanje sadržaja
- dozirati podražaje, usmjeravati na bitno, postupno produljivati koncentraciju, poticati pomoć vršnjaka

2.6. POREMEĆAJI U PONAŠANJU I OŠTEĆENJA MENTALNOG ZDRAVLJA

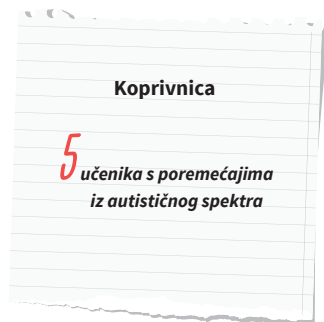
Poremećaji u ponašanju i oštećenja mentalnog zdravlja su stanja za koje je na temelju medicinske, psihologijske, pedagoške, edukacijsko-rehabilitacijske i socijalne ekspertize utvrđeno da su uvjetovani organskim čimbenikom ili progredirajućim psihopatološkim stanjem, a očituju se kroz oštećeno intelektualno, emocionalno i socijalno funkcioniranje.

Unutar ove skupine oštećenja razlikujemo čitav niz oštećenja: organske, uključujući simptomatski mentalni poremećaj, poremećaje raspoloženja, neurotske poremećaje, poremećaje vezane uz stres i somatoformne, shizofreniju, shizotipni i sumanutu poremećaji, poremećaje iz autističnoga spektra, poremećaje aktivnosti i pažnje, poremećaje u ponašanju i osjećanju.

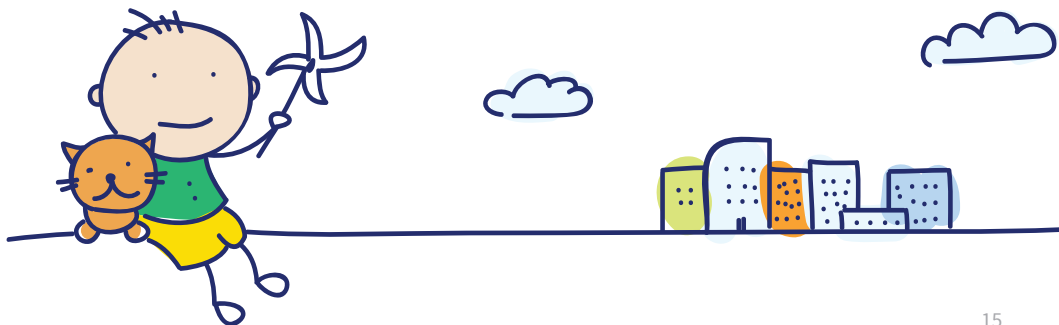
2.6.1. POREMEĆAJI IZ AUTISTIČNOG SPEKTRA

Poremećaji iz autističnog spektra velika su skupina razvojnih poremećaja s nepoznatim uzrokom nastajanja. Prema klasifikaciji priručnika DSM-V, riječ je o sveobuhvatnim neurorazvojnim poremećajima koji zahvaćaju sve psihičke funkcije (mišljenje, emocije i inteligenciju), a počinju u ranom djetinjstvu i traju cijeli život. Takve poremećaje karakterizira odstupanje i teškoće u socijalnoj komunikaciji te ograničeni, ponavljajući obrasci ponašanja i interesa.

Osobe s autizmom često izgledaju zatvorene u svojem svijetu u kojem komunikacija nije bitna. To nije namjerno ponašanje, već nemogućnost komuniciranja. Vrlo se često primjećuje zaostajanje u razvoju govora ili nedostatak te vještine, a prisutne su i teškoće u neverbalnoj komunikaciji kao što su izostanak kontakta očima, neprimjereni izrazi lica, neuobičajena upotreba gesta, neuobičajen položaj tijela. Poremećaji iz spektra autizma razlikuju se prema stupnju funkcionalnosti i potrebne odgojno-obrazovne podrške. U poremećaje se ubrajaju i Aspergerov poremećaj kao visokofunkcionirajući, atipični autizam i neodređeni poremećaj iz spektra autizma.

// Često joj je pogled odsutan, ali čim joj počnem pjevati ili gledati je u oči i pričati, nešto se odmah probudi u njezinim očima. Izuzetno dobro reagira na rad jedan na jedan.“

Zajednička obilježja AS

Kvalitativno oštećenje socijalnih interakcija

- ▶ **Izostanak uspostavljanja socijalne interakcije** pogledom u oči, izrazom lica, držanjem tijela, gestom.
- ▶ **Neuspjeh** razvijanja odnosa s drugom djecom.
- ▶ **Smanjene sposobnosti izražavanja** i podjele uživanja, interesa ili postignuća s drugima.
- ▶ **Izostanak** emocionalne i socijalne recipročnosti.

Kvalitativno oštećenje komunikacije

- ▶ **Teškoće u započinjanju** i održavanju konverzacije (ako je govor razvijen).
- ▶ **Stereotipna** i repetitivna upotreba jezika.
- ▶ **Nemogućnost** selektivnog praćenja poruka.
- ▶ **Izostanak** emocionalne i socijalne recipročnosti.

Stereotipni obrasci ponašanja, interesa i aktivnosti.

- ▶ **Zaokupljenost jednim ili više stereotipnih interesa** koji su po intenzitetu ili usmjerenosti nenormalni.
- ▶ **Uočljivo, rigidno priklanjanje** posebnim, nekorisnim rutinama ili ritualima.
- ▶ **Stereotipni i ponavljajući motorički manirizmi** (npr. lupkanje prstima).
- ▶ **Trajna zaokupljenost** dijelovima predmeta

Individualni oblici potpore pomoćnika u nastavi učeniku s poremećajima iz autističnog spektra:

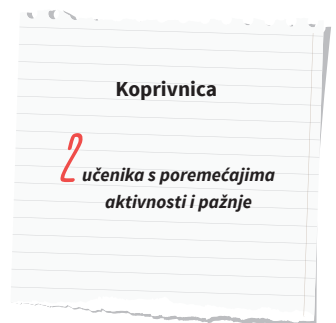
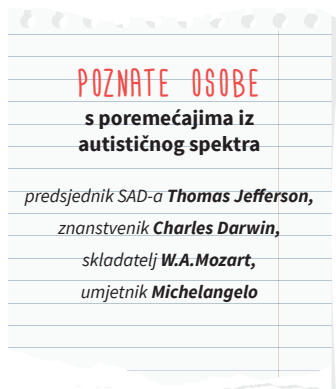
POREMEĆAJI IZ AUTISTIČNOG SPEKTRA

ORGANIZACIJA PROSTORA, OPREME I MATERIJALA

- važna je primjena vizualnih pomagala
- organiziranje aktivnosti (dnevni raspored, planer, ploče s izborom aktivnosti...)
- osiguravanje pravila ili uputa (kartice s pravilima, slike...)
- pomaganje učeniku oko razumijevanja organizacije okruženja (označavanje predmeta, natpisi, popisi...)
- poticanje primjerenog ponašanja (slikovno prikazivanje pravila)
- poučavanje socijalnim vještinama (slikovno prikazivanje društvenih priča)
- konkretno pohvaljivanje učenika („Točno si riješio ovaj zadatak.”)
- davanje usmenih uputa i raščlanjivanje zadataka na manje cjeline
- osiguravanje dovoljno vremena za odgovor
- isticanje bitnog u tekstu ili zadatku (podcrtavanjem ili prekrivanjem dijela)

2.6.2. POREMEĆAJI AKTIVNOSTI I PAŽNJE

Kod poremećaja aktivnosti i pažnje prisutne su tri skupine simptoma koji otežavaju samokontrolu djeteta: hiperaktivnost, impulzivnost i deficit pažnje. Kod ADD oblika (Attention Deficit Disorder) dominiraju simptomi nepažnje, dok su kod ADHD oblika (Attention Deficit and Hyperactivity Disorder), uz poremećaj pažnje, prisutni hiperaktivnost i impulzivnost.

Obilježja učenika s poremećajem aktivnosti i pažnje

NEPAŽNJA

- ▶ **Teško usmjerava** i održava pažnju na zadatak.
- ▶ Može biti pažljivo kad mu je nešto novo i zanimljivo, kad je prisutan element zastrašivanja i u prisutnosti odrasle osobe s kojom je nasamo.
- ▶ Svi podražaji iz okoline jednako su mu važni – ne može ih selekcionirati, **brzo se zamara**.
- ▶ **Koncentracija bolja ujutro**, opada tijekom dana. Koncentraciju može zadržati **najviše do 20 minuta** tijekom „dobrog“ dana, a tijekom „lošijeg“ dana ne dulje od 5 minuta.
- ▶ Kako slabi pažnja, tako se pojačava **motorički nemir**.
- ▶ **Teškoće u praćenju nastave**: ne zna što se od njega traži, zaboravlja zadaće, pribor, na testovima točne odgovore piše na pogrešna mjesta, napušta započetu aktivnost i počinje drugu, teško planira i organizira aktivnosti

IMPULZIVNOST

- ▶ **Reagiranje** bez razmišljanja.
- ▶ **Nagli postupci** bez predviđanja mogućih posljedica – često se nalaze u potencijalno opasnim situacijama ili druge dovode u opasnost.
- ▶ **Nestrpljivi**, teško čekaju na red, sve žele „sad i odmah“.
- ▶ Ulaze u **specifične interakcije** s drugima što doprinosi razvoju emocionalnih i socijalizacijskih poteškoća.

HIPERAKTIVNOST

- ▶ **Motorički nemir**, vrpoljenje, stalni pokret.
- ▶ **Intenzivno** pokazivanje emocija.

L. pozitivno reagira na pohvale, na poticaj je aktivnija na satu. Ponekad joj je potrebno usmjeravati pažnju na satu. To često radim tako da je dotaknem po ramenu ili potapšam.“

U tretmanu se, uz medikamente, koristi i organizacija okoline u kojoj se dijete kreće. Ona omogućuje kontrolu izvana, budući da je osnovna poteškoća djeteta nedostatak unutarnje samokontrole. Najvažnije je postaviti jasna pravila i vođenje aktivnosti u kojima dijete sudjeluje.

Vrlo je važna edukacija i podrška roditeljima i učiteljima vezana uz to kako se ponašati s djetetom. Budući da se radi o neurološkoj osnovi teškoće, uključivanje djeteta u trening samokontrole i socijalnih vještina nije efikasno i ne donosi trajne rezultate jer izostaje generalizacija na druge situacije.

POREMEĆAJ AKTIVNOSTI I PAŽNJE

ORGANIZACIJA PROSTORA, OPREME I MATERIJALA

Privlačenje pažnje

- *opuštanje – dobar uvod za početak učenja*
- *koristiti česte promjene u okolini – jačine glasa, položaja tijela, boje krede, vrste aktivnosti*
- *koristiti suprotnosti - npr. napraviti suprotno od onog što se upravo radi*
- *upotreba kontrastnog signala – zvono, podignuta ruka, dramatična promjena položaja*
- *upotreba zapovjednih riječi: „Pazite!“, „Ovo je važno!“*
- *stvarati neočekivane i neuobičajene situacije (pustiti glazbu, vježbati, nešto promijeniti...)*
- *koristiti emocionalno obojene situacije (humor, izgovoriti ime djeteta kod objašnjavanja i davanja primjera, upotrijebiti osobni primjer)*

Zadržavanje pažnje

- *povezivanje s nečim osobnim i ukazivanje na osobnu korist*
- *učenje kad su djeca odmorna*
- *mijenjanje aktivnosti tijekom sata (pažnja se zadržava na istoj vrsti materijala između 15 i 20 minuta, a kod djeteta s poremećajem pažnje upola manje)*
- *koristiti stanke u kojima je omogućeno kretanje (razgibavanje, energetske vježbe, glazba)*
- *ohrabriti ih da ustanu i protegnu se ako se osjećaju pospano, dozvoliti promjenu položaja tijela, kretanje*

2.6.3. POREMEĆAJI U PONAŠANJU

Ovi poremećaji često su povezani s nepovoljnim uvjetima u kojima se dijete razvija te doživljenim traumama. Na stresne okolnosti djeca reagiraju na dva načina – pokazuju problem prema van i to se najčešće očituje kroz agresivno ponašanje ili problem internaliziraju i trpe iznutra što se u ponašanju prepoznaje kao plašljivost ili depresivnost.

Takva ponašanja ometaju osobu u svakodnevnom funkcioniranju i razvoju, mogu biti štetna i opasna za osobu, ali i za okolinu. Prema težini poremećaja mogu biti: rizično ponašanje (npr. neopravdano izostajanje s nastave), devijantno ponašanja kojim dijete šteti sebi, ali i drugima (npr. konzumiranje sredstava ovisnosti), te delikventno ponašanje (sukob sa zakonom).

U širem značenju poremećaj u ponašanju i emocionalnom doživljavanju obuhvaća i ova ponašanja ako postanu učestala i traju kroz duži period:

- **bježanje iz škole**, bježanje od kuće
- *nedisciplina*, **neposlušnost**, *prkos*, **ispadi bijesa**, agresivnost
- **krađa**
- *laganje*, **varanje**, žicanje, **skitnja**
- *vandalizam*, **destruktivnost**, *kršenje javnog reda i mira*
- **korištenje droga**, opijanje
- **promiskuitetno ponašanje**
- *povlačenje*, **osamljivanje**, *pretjerani strah*, **psihosomatske promjene**
- *nedostatak empatije*

//

Mislim da je iznimno nadaren za crtanje, ima jako puno crteža. No, na crtežima se nerijetko javljaju slike mrtvih likova, grobova. Kad crta stripove, likovi se svaki put međusobno ubiju, što smatram jako morbidnim i mislim da bi se o tome trebalo ozbiljno razgovarati s djetetom.“

U radu s djecom s PUP-om vrlo je važno razumjeti dijete i njegovo ponašanje i pomoći mu da i on sam bolje razumije sebe i svoje ponašanje. Pri tome je važno ne doživljavati djetetova neprihvatljiva ponašanja osobno. Potrebno je zajedno s djetetom dogovoriti jasna pravila ponašanja i posljedice uslučajne nepoštovanja pravila, koja pak trebaju biti prilagođena djetetovim specifičnostima. Dijete treba navoditi prema primjerenim oblicima ponašanja i pohvaljivati ga u trenucima i najmanjih pomaka te se usmjeriti na učenje socijalnih vještina.

Depresija se javlja kod otprilike 2 posto djece u dobi od 6 do 12 godina te 4 do 8 posto adolescenata. Kod mlađeg uzrasta često je prikrivena agresijom. Depresija kod djece često nastupa postupno i teško ju je prepoznati.

ZNAKOVI DEPRESIJE

- *žalosan i/ili razdražljivo raspoloženje*
- *gubitak interesa ili zadovoljstva u gotovo svim aktivnostima*
- *promjene apetita uz pad ili povećanje tjelesne težine*
- *nesanica ili prekomjerno spavanje*
- *umor, iscrpljenost*
- *osjećaji krivnje, beznada i bespomoćnosti*
- *teškoće s koncentracijom*
- *misli o smrti i samoubojstvu*
- *pokušaj samoubojstva*

Prijetnja suicidom predstavlja poziv u pomoć. Suicid je četvrti uzrok smrtnosti djece između 10 i 14 godina. Upozoravajući znakovi su: **često govori o smrti, samoubojstvu, krivnji, pozdravlja se s važnim mu osobama na neuobičajen način, poklanja omiljene predmete, samoozljeđivanje, gubitak zanimanja za uobičajene aktivnosti.**

//

Ponekad je strašno ljutit na sve oko sebe, bez posebnog razloga. Ako tada inzistiram na izvršavanju neke njegove obaveze, prkosno odbija govoreći da je nesretan što se uopće morao roditi, da ga nitko nije pitao želi li se roditi.

U takvim trenucima pokušavam ga umiriti riječima da se nikog ne pita želi li se roditi ili ne, te da se život često sastoji i od dobrih i od loših trenutaka. Odgovara mi da je njegov život samo patnja, da se želi najradije ubosti šestarom kako bi dobio otrovanje krvi i umro.“

Kako pristupiti depresivnom djetetu:

- *slušati*
- *ne osuđivati!*
- *razumjeti i prihvaćati tugu*
- *ohrabriti ga da se otvori i povjeri*
- *pružiti podršku*
- *biti strpljiv, ne inzistirati na razgovoru, poštovati granice*
- *potaknuti druženje i slobodne aktivnosti, posebno fizičku aktivnost*

2.7. POSTOJANJE VIŠE VRSTA TEŠKOĆA U PSIHOFIZIČKOM RAZVOJU

Postojanje više vrsta i stupnjeva teškoća u psihofizičkom razvoju uključuje teškoće iz dvije ili više ranije navedenih skupina. U tom slučaju jedna je od navedenih vrsta teškoća izražena, dok postoje i druge teškoće koje nisu izražene prema navedenim vrstama teškoća, ali njihovo istodobno postojanje daje novu kvalitetu teškoća i zahtjeva primjerene uvjete za školovanje i osposobljavanje.

3. POVJERENJE I KOMUNIKACIJA

-temelj rada pomoćnika

Uspostaviti odnos povjerenja prvi je korak u radu s djetetom i preduvjet da utječemo na dijete. Osnova povjerenja je dobra komunikacija.

Kako uspostaviti odnos povjerenja?

- postavljajte otvorena pitanja i saznajte što dijete voli i što ga zanima
- daljnja pitanja bazirajte na odgovorima koje daje
- pokažite da vam je stalo i da imate vremena za njega
- saslušajte ga, sve što vam kaže shvatite ozbiljno
- odnosite se s poštovanjem i održite obećanja
- budite iskreni – bez obzira na očekivanja i moguće probleme
- pokažite vlastite slabosti i priznajte ako pogriješite
- kod pregovaranja nađite kompromis

//

U odnosu prema meni osjećam da je razvijeno povjerenje i prijateljski odnos, pokazuje veću inicijativu za razgovor te ljubazniji način ophođenja. Više prihvaća moje sugestije što se očituje u volji da komunicira s učiteljima u slučajevima nerazumijevanja zadatka ili gradiva. Više nego ranije prihvaća moje naputke.“

Vještine potrebne za dobru komunikaciju

//

Ponekad treba i udovoljiti njegovim potrebama da bi se moglo funkcionirati. Pridobiti povjerenje je najvažnije.“

3.1. AKTIVNO SLUŠANJE

Slušati što nam osoba govori prvi je korak prema uspostavljanja odnosa povjerenja. Slušatelj nastoji razumjeti poziciju osobe bez vrednovanja i davanja savjeta, sažima što čuje i pojašnjava, postavlja pitanja kako bi bolje razumio, ohrabruje i pokazuje empatiju.

Poruke koje šaljemo kad aktivno slušamo:

- „Čujem tvoj problem.“
- „Vidim kako se zbog toga osjećaš.“
- „Pomoći ću ti da razmišliš o problemu i nađeš moguća rješenja.“
- „Vjerujem da možeš naći vlastito dobro rješenje.“

3.2. JA-PORUKE

Znati jasno izreći osjećaje, misli i potrebe u određenoj situaciji predstavlja vrlo važnu komunikacijsku vještinu i preduvjet je za uspješnu komunikaciju. Da bismo to postigli važno je koristiti ja-govor. Osoba govori o tome kako je doživjela situaciju koja je za nju problematična, bez napadanja i osuđivanja. Govori o sebi i kako na nju utječu postupci drugih, ali ne tumači postupke drugih, niti ih kritizira. Ako osoba govori na ovaj način, veća je šansa da će razgovor krenuti konstruktivnim tijekom.

Elementi ja-poruke

- *obradi se osobi direktno, gledaj u oči, oslovi imenom*
- *reci što vidiš kao problem*
- *kaži kako se osjećaš u vezi toga*
- *kaži što misliš*
- *izrazi što želiš da osoba učini*

4. PREPOZNAVANJE OSNOVNIH OSJEĆAJA i nošenje s teškim osjećajima

Prepoznati kako se mi osjećamo i kako se osjećaju drugi također su jako važne komunikacijske vještine. Osjećaji nam govore kako vidimo sebe i svijet oko nas i imamo li u životu sve što nam je potrebno. Ukazuju na probleme, a tjelesne promjene i energija koju oslobađaju potiču nas da ih riješimo. Ako izrazimo emocije, osjećamo olakšanje i polet. Potiskivanje osjećaja dovodi, pak, do umora, napetosti, tjeskobe i depresije.

Iza svakog osjećaja stoji neka potreba:

- *potreba da pobjegnemo od opasnosti ili je prevladamo – STRAH*
- *potreba da prebolimo gubitak – TUGA*
- *potreba da se izborimo za svoja prava – LJUTNJA*
- *potreba da izbjegnemo neugodu – STID*
- *potreba da budemo uspješni, cijenjeni, prihvaćeni – VESELJE*

4.1. LJUTNJA

Mislimo li da nam je nanesena nepravda, da nas je netko povrijedio, razočarao ili nam je neka situacija jako neugodna, bolna ili uvredljiva, osjećamo ljutnju. Ljutnja je važna i korisna jer nas pokreće da riješimo probleme. Tijelo se priprema na akciju promjenama u pulsu, tlaku, cirkulaciji krvi, napetošću u mišićima i tako osigurava brzinu, snagu i energiju potrebnu za reagiranje.

Problemi s ljutnjom nastaju ako je ne kontroliramo jer tada može prerasti u agresivno ponašanje. Agresivnim postupcima nanosimo štetu drugima, budući da smo ih fizički i emocionalno povrijedili, ali i sebi jer se nakon toga osjećamo loše, krivo, a narušili smo odnose s drugima.

Osim fizičkog napada i napada riječima, ljutnju je moguće izraziti indirektno – ruganjem, izazivanjem, ogovaranjem, prkošenjem, osvetom, ignoriranjem druge osobe. Djeca često iskazuju ljutnju na indirektan način u komunikaciji s odraslima i figurama autoriteta. Indirektno pokazivanje ljutnje ne doprinosi rješavanju problema zbog kojeg se ljutimo. Ako nismo jasno izrekli što vidimo kao problem, drugi najčešće ne razumiju zašto tako postupamo te dolazi do narušavanja odnosa.

Ako ljutnju ne izrazimo ona ostaje „zarobljena“ u tijelu što se može očitovati u obliku glavobolje, bolova u trbuhu, nervoze i lošeg raspoloženja.

Djeca postupno uče kontrolirati ljutnju. S pet godina razvijaju unutarnju kontrolu da zadrže agresivne impulse, no povremeno će i dalje imati agresivne ispade. Ako dijete nakon osme godine ima agresivne ispade i gubi kontrolu, potrebno je potražiti pomoć stručnjaka.

Odrasli umjesto djece kontroliraju njihovo ponašanje sve dok ona ne razviju unutarnju samokontrolu. Jedna od najvažnijih vještina koju djeca moraju svladati da bi stekla kontrolu nad svojim ponašanjem je naučiti upravljati ljutnjom.

Kako postupiti kad se dijete ponaša agresivno:

- *zaustaviti agresivno ponašanje*
- *ostati miran, odlučno reći: „Neću ti dopustiti ...“*
- *izvesti dijete van iz prostorije i situacije u kojoj je došlo do agresije*
- *dozvoliti djetetu da viče i buči, ali ne dopustiti da bilo koga napadne ili da se ozlijedi*
- *ostati s djetetom, biti u blizini sve dok se ne umiri (prisutnost pomaže da povрати kontrolu nad osjećajima)*
- *ne odgovarati agresijom na agresiju djeteta, nego pomoći mu da se polako umiri i stekne kontrolu nad svojim ponašanjem*

Ponekad se javljaju faze agresije, primjerice zna opsovati i biti nekulturan prema meni i nastavnicima, pokušavajući nas provocirati. Tada izađem s njim iz razreda i porazgovaramo o tome što ga muči i zašto se tako ponaša.“

Kako postupiti kad smo ljuti

STANI! **OHLADI SE!** Umiri svoje tijelo ili potroši energiju!

RAZMISLI! Utvrdi u čemu je problem!

Što te je naljutilo?

- *Jesi li dobro protumačio ponašanje drugih?*
- *Je li u pitanju nesporazum ili propust?*
- *Jesi li sam doprinio problemu?*
- *Jesu li tvoja očekivanja realna?*

Smisli barem 3 moguća rješenja problema.

- *Hoćeš li dobiti ono što želiš ako ovako postupiš?*
- *Hoće li to popraviti ili pogoršati situaciju?*
- *Hoćeš li poslije biti ponosan na to što si učinio?*
- *Hoće li te to držati dalje od nevolja?*

IZABERI što ćeš učiniti!

- *Reci drugoj osobi što te je povrijedilo, kako se osjećaš i što želiš.*
- *Pregovaraj!*
- *Ostani smiren i izbori se za sebe na nenasilan način!*

Imaš se pravo naljutiti. Ostani smiren i donesi odluku koja te neće dovesti u nevolje!

4.2. STRAH

Kad govorimo o emocijama s kojima se djeca u školskom okruženju mogu teže nositi, javljaju se, osim ljutnje, strah i nervoza. Najčešći strahovi vezani uz školu su školska fobija (strah od škole i/ili učiteljice) i ispitna fobija (strah od ispitivanja, testova i ocjenjivanja).

Kako pomoći djetetu koje se boji ispitivanja?

- *dobro naučiti gradivo i unaprijed se pripremati za ispitivanje*
- *uvježbati tehnike opuštanja koje može koristiti neposredno prije ispitivanja da smanji napetost*
- *učiti dijete pozitivnom i realnom razmišljanju o onome čega se boji, misli koje ga plaše zamijeniti realnijim razmišljanjima („Sigurno ću dobiti jedan“, „Ići ću na popravni“, „Ponavljat ću razred“ zamijeniti u: „Učio sam i znat ću odgovoriti na većinu pitanja“, „Ovo je samo jedan test“, „Malo je vjerojatno da dobijem jedinicu, a ako je i dobijem mogu je ispraviti“)*
- *kod djece koja se boje usmenog ispitivanja potrebno je uvježbavanje situacije (gluma)*

4.3. KAKO SE UMIRITI U STRESNOJ SITUACIJI?

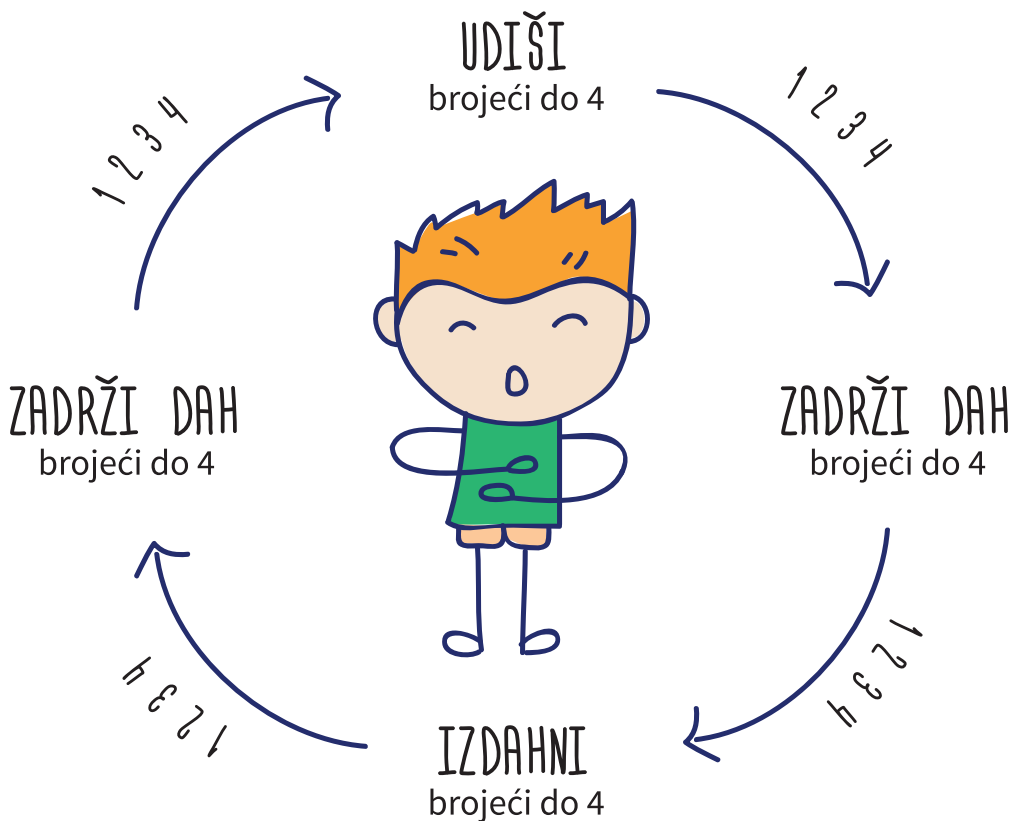
Kako bi mogli upravljati emocijama, vrlo je važno podučiti dijete jednoj od opuštajućih tehnika. Vježbe disanja lako se uče i primjenjive su u gotovo svim situacijama. Podučiti dijete kako da se umiri abdominalnim disanjem može biti vrlo korisna tehnika u nizu stresnih situacija s kojima se dijete suočava u školi, ali i inače u životu.

Jedan od načina da se brzo umirimo je naučiti kontrolirati disanje. Kad smo uznemireni, dišemo plitko i brzo gornjim dijelom prsnog koša. Kad smo opušteni, dišemo abdominalno i zrakom punimo cijeli prsni koš. Abdominalno disanje je disanje iz trbuha. Kad se koncentriramo na to da pravilno dišemo, ne možemo misliti ni na što drugo, pa je zato ova tehnika vrlo korisna pri suočavanju sa stresnim situacijama te služi da se privremeno odmaknemo od uznemirujuće situacije.

Vježba disanja

Za početak je važno udobno se smjestiti i koncentrirati na vježbu, jednu ruku položiti na prsa, a drugu na trbuh. Nakon toga duboko udahnuti. Prilikom udisaja treba osjetiti kako se prsni koš pod rukom podiže, a trbuh pod rukom širi, a pri izdisaju kako prsni koš pada, a trbuh se vraća u početni položaj.

Disati treba što polaganije. Izdisaji trebaju biti dulji od udisaja. To se najlakše postigne polaganim brojanjem prilikom disanja tako brojimo do 4 prilikom udisaja, zadržimo dah brojeći do 4, polagano izdišemo zrak kroz poluotvorene usne brojeći do 4, te zadržimo dah brojeći do 4. Dovoljno je nekoliko minuta disati na ovaj način da bi se umirile tjelesne reakcije karakteristične za stres ili intenzivne emocije.

5. POGLED "IZNUTRA"

— izazovi i iskustva iz koprivničkih osnovnih škola

Uloga pomoćnika u nastavi višedimenzionalna je i vrlo je važno da pomoćnici ostvare kvalitetne i zadovoljavajuće odnose sa svima uključenima u odgojno-obrazovni proces, na dobrobit učenika kojemu pomoćnici predstavljaju potporu u integraciji u školsku sredinu.

Iskustva koja slijede bit će prikazana u izvornom obliku, upravo kako su ih i sami pomoćnici, nastavnici, stručni suradnici i roditelji iskazivali. Cilj je autentični prikaz „iznutra“, koji će budućim pomoćnicima u nastavi poslužiti da si što bolje predoče što ih očekuje u ovoj vrlo zahtjevnoj i odgovornoj ulozi.

"Ništa nije teže za dječje nade, snove i mogućnosti od svrstavanja u kategorije (prosečan, natprosečan, spor, osrednji, s teškoćama, bez teškoća). Tko zna što bi bilo tko od nas mogao postići, ako nam barem jedna osoba koja u nas dovoljno vjeruje, pomogne!"

- nepoznati autor

5.1. PERSPEKTIVA POMOĆNIKA U NASTAVI

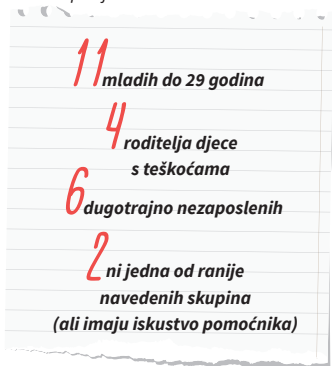
A/ Zapažanja i promišljanja u odnosu na učenika s teškoćama

„Očekivao je da neće morati ništa raditi jer ću ja preuzeti njegove obaveze u školi, ili da ću mu ja pomagati u svemu što radi – poanta je u tome da nije očekivao da će morati išta dodatno napraviti, a da će ocjene biti bolje. Ja sam došla s idejom da će on biti oduševljen jer ima asistenta i da ćemo 'izvući genija na vidjelo'. Uglavnom, uskoro smo se razočarali i jedno i drugo, te krenuli raditi kompromise.“

„Na početku sam mislila da učenica ne može sama podići ili dohvatiti stvari iz torbe, te sam to radila ja. Nakon što smo se bolje upoznale, učenica mi sama govori kad želi nešto sama odraditi i ja je pustim iako to traje duže.“

„Tako smo prvo učenje uspješno svladali, zaslužili dobru ocjenu i pohvalu od učiteljice. Daljnje učenje išlo je puno lakše kad sam ga na to podsjetila i rekla da svaki put možemo uspjeti i da se svaki trud isplati.“

Pomoćnici u nastavi zaposleni u okviru projekta Odjek dolaze iz skupina teže zapošljivih osoba na tržištu rada:

„Najveći izazov u radu s učenicom predstavlja mi oblačenje, skidanje i obuvanje te obavljanje higijenskih potreba. Na početku nisam znala kako da učenicu uhvatim za ruku, smijem li je jače stisnuti i povući kroz rukav jakne. Nakon što smo uspostavile dobru komunikaciju, problem se riješio pa su svakodnevne radnje koje zajedno obavljamo sada puno jednostavnije.“

„Promijenio se učenikov pristup prema nastavnicima, aktivan je na satu, redovito nosi školski pribor, uči i piše domaće zadaće, što prije nije radio.“

B/ Suradnja sa stručnim suradnicima

Pomoćnici su ukazivali na potrebu dodatnog stručnog rada s učenicom, ali i tražili stručnu podršku za sebe u trenucima nesigurnosti.

„S koordinatorom svakodnevno pričam o prethodnom danu te planovima što i kako. Ona ili odobri moj prijedlog kako nešto riješiti, ili daje savjet kako bi to bilo bolje odraditi.“

„Znao je da ću ja obavijestiti majku o tome i time pokrenuti lančanu reakciju. S tim problemom sam najteže izašla na kraj (tu je vrlo bitna dobra suradnja pomoćnik – stručna služba – roditelj). Uz pomoć stručne službe, suradnje s majkom i čestim razgovorima s kratkim i jasnim „ja-porukama“, uspjeli smo taj problem riješiti.“

„Neposredna uključenost u razred tijekom cijelog dana dovede do toga da primijetiš takve stvari i reagiraš – ili razgovorom s učenicima, ili savjetom, ili, ako se radi o potencijalno opasnijim situacijama, pomoću djelatnika stručne službe.“

Koprivnica	
	profil zanimanja pomoćnika
6	završena gimnazija
1	hotelijersko-turistički tehničar
1	vodoinstalater
1	web dizajner
1	frizer
4	prvostupnik ekonomije
1	upravni pravnik
1	prvostupnik poljoprivrede
2	diplomirani ekonomist
5	magistar primarnog obrazovanja

C/ Suradnja s roditeljima

Nakon uspostavljanja međusobnog povjerenja, obostrana otvorenost i pomoćnika i roditelja, pravovremeno suočavanje s postojanjem problema te primjereno reagiranje vode k njegovu uspješnijem rješavanju.

„S majkom učenika čujem se redovno, bilo da ja nju nazovem ili ona mene.“

„Majka je vrlo dobra i brižna, vrlo dobro se slažemo. Ako dođe do nekog većeg problema, zajedno se dogovorimo kako bismo ga što prije i na što bolji način riješili.“

„S obzirom da sam svaki puta zaustavila majku i izvijestila o tome kako je P. proveo dan, što ga je veselilo, a što rastužilo, ubrzo smo uspostavili dobar odnos u razmijeni informacija. Sve s ciljem da P. bude sretno i zadovoljno dijete kad je u školi.“

„U odnosu s roditeljima ne nailazim na potrebnu suradnju. Nikad me ne obavijeste kad I. ne dolazi u školu, niti ne nazovu kad trebamo riješiti neki problem.“

D/ Suradnja s nastavnicima

Pomoćnici najuže i svakodnevno komuniciraju s nastavnicima te je njihova komunikacija i suradnja presudna za djetetov napredak.

Ukoliko se unaprijed ne definiraju konkretni zadatci pojedinog pomoćnika u odnosu na učenika kojem će predstavljati potporu u nastavi, moguće je očekivati probleme vezane uz međusobna očekivanja i određivanje uloge i načina sudjelovanja pomoćnika u nastavi.

Uloga pomoćnika, osim prema djetetu, podrazumijeva i održavanje redovite suradnje s nastavnicima, s naglaskom na zajedničko dogovaranje o postupanju prema djetetu. Pomoćnici trebaju uvažavati očekivanja predmetnih učitelja za pojedine nastavne sate, a od njih se očekuje i davanje novih prijedloga i ideja kako bi se postigla veća efikasnost i napredak kod učenika.

„Većina nastavnika prihvatila je moju prisutnost u razredu kao dobrodošlu pomoć. Neki čak traže moje mišljenje o načinu individualizacije gradiva i testova za dijete, dok su drugi suzdržani, ali surađuju ukoliko imam neku ideju ili ih zatražim mišljenje.“

„Suradnja pomoćnika i nastavnika je neizbježna, a sve s ciljem stvaranja boljih uvjeta i načina rada s učenicima. Kad je to cilj i svih zaposlenika škole, tada u školi vlada obiteljska atmosfera, a hol je ispunjen smijehom, zabavom i, naravno, pokojim nestašlukom.“

E/ Odnos s učenicovim vršnjacima i poticanje socijalizacije

Biti drugačiji i biti u manjini znači i teškoće s uklapanjem u društvo vršnjaka. Tome je često tako i zbog toga što na vrlo različit način mogu zadovoljavati svoje potrebe, ali i zbog nedovoljnog razumijevanja djetetove teškoće od strane vršnjaka.

Pomoćnik pomaže pri uspostavljanju interakcije djeteta s drugim učenicima tako da osmišljava zajedničke aktivnosti s vršnjacima i tako doprinosi njegovom boljem povezivanju s ostalom djecom.

„Pod velikim odmorom I., ja i par dječaka iz razreda šćemo oko škole. To mu se posebno sviđa jer se tada osjeća dijelom društva, društva koje ga prihvaća. Ponekad zna biti agresivan, ali na kraju shvati svoje greške i ispriča se za svoje postupke.“

„Nije uspostavio komunikaciju s drugim učenicima, niti našao prijatelje s kojima bi se družio. Veći dio školskog odmora provodio je samo promatrajući ostale učenike. Poticala sam ga neka razgovara s drugim učenicima, pronalazila neke zajedničke teme kako bi se družio s ostalom djecom za vrijeme odmora.“

„Sviđa mi se kad zaplješču učeniku kojem pomažem kad nauči gradivo i dobije dobru ocjenu. To se, primjerice, dogodilo na satu hrvatskoga jezika – učenik je usmeno odgovarao 'padeže' i dobio odličnu ocjenu. Svi su mu učenici pljeskali. Tada se učenik osjećao posebno, dobio je samopouzdanje i cijelo se vrijeme smijao.“

„Kad dobije pohvalu od učiteljice, ali i od drugih učenika u razredu, odmah mi piše pisma o tome kako mu je jako lijepo sa mnom i zahvaljuje mi za svu pomoć.“

„U različite igre, najčešće 'križić-kružić' i 'država-grad-selo', koje smo u početku sami igrali, uspjeli smo uključiti gotovo sve učenike iz razreda.“

F/ Bilo je i teških trenutaka i osjećaja nemoćnosti

Autentičnu sliku o izazovnim situacijama u radu s učenicima s teškoćama u razvoju slikovito prikazuju pomoćnici svojim zapažanjima. U koprivničkom kontekstu pomoćnici su kao najteže trenutke u radu naglašavali osjećaj nemoćnosti, ističući situacije u kojima učenici nisu mogli kontrolirati ljutnju, kad su brzo odustajali u situacijama osobnog neuspjeha, zatim kod naglih promjena raspoloženja i nedosljednog ponašanja, kod pojava rizičnih ponašanja koja mogu biti opasna kako za učenika tako i za vršnjake, kao i prilikom motiviranja učenika na rad.

„Kad nešto nije onako kako on želi ili kako si je zamislio, odmah nastaje problem i lijepo ponašanje „pada u vodu“. U tim situacijama ne može kontrolirati svoj bijes i emocije, postaje agresivan, izgovara ružne riječi, psuje i vrijeđa sve oko sebe bez obzira o kome se radi.“

„Ako ne razumije gradivo, odmah odustaje od daljnjeg rada, naglo zatvarajući bilježnicu ili knjigu, te šutnjom i povlačenjem u sebe daje do znanja da ne želi nastaviti.“

„Nismo pronašli rješenje za frustracije kad učenik nije prvi, kad pogriješi pa dobije minus te kad izgubi u nekoj društvenoj, natjecateljskoj igri. Unatoč razgovoru i pripremanju učenika prije, tijekom i nakon igara, testova, provjeravanja odrađenih zadataka, on se naljuti i rasplače ukoliko se dogodi neka od navedenih situacija (minus ili pogreška, gubitak u igri i sl.).“

„Jznenadni izljevi bijesa i agresije.“

„Učenik nezadovoljstvo pokazuje udaranjem ruke o stol i udaranjem zubima po stolu.“

„Ponekad mu je vrlo teško vratiti fokus na zadatak kad mu misli odlutaju.“

„Moram ga stalno držati za ruku jer nije svjestan opasnosti oko sebe ako, primjerice, istrči iz škole na cestu.“

G/ Smisao, poticaj i motivacija za nastavak rada

„Smatram kako mi je ovaj posao puno pomogao u smislu razvoja sebe samog, ali posebno u smislu rada s djecom s posebnim potrebama. Bio sam od početka spreman na sve obveze i zahtjeve koje sa sobom nosi ovakav posao, a volio bih napomenuti i kako sam mnogo toga novog naučio radeći ovaj posao. Vjerujem kako će ovo iskustvo dati pozitivan pomak u mojem daljnjem razvoju kao čovjeka i asistenta.“

„Puno smo vježbali i smatram da je I. jako napredovao. Sada se javlja da čita naglas pred cijelim razredom, a i učiteljica ga svaki put pohvali, što ga čini jako sretnim. Zahvaljuje mi što sam mu pomogla i moja sreća je tu još veća.“

„Raduje me što je D. postao poslušniji, znatno manje pokazuje otpor i prema meni i prema radu te više kontaktira i druži se s ostalim učenicima. Fascinira me njegova iskrenost u trenucima kad je zbog nečeg jako sretan i mogućnost pamćenja činjenica usputnim slušanjem kad mu čitam.“

„Biti uz E. je privilegija. No, ne samo uz E., nego i uz sve učenike škole koji s tobom žele popričati na hodniku, kad nacrtaju crtež samo za tebe, kad ti ispričaju što su radili dan prije, čemu se vesele sljedeći dan.“

„Za veliki dio ljudi pokazati iskrenost često je „umijeće“, ali ne i za učenike s teškoćama. Od njih je dobivate iz dana u dan. Dobivate i smijeh potaknut i najmanjom sitnicom. Kroz taj smijeh najjednostavnije pokazuju zahvalnost što ste tu uz njih i vodite ih u svladavanju i najtežih prepreka, ali ne odustajete ni vi, ni oni, jer vjerujete da možete.“

„I hvala svima što sam dobila priliku raditi posao u kojem u velikim količinama razmjenjujemo najvažniji osjećaj, a to je – ljubav.“

„Od toga dana svaki odmor provodimo u predvorju. Još uvijek mu smeta buka pa zatvara uši, ali sve manje. Najčešće mi sjedi u krilu, a prije je stalno morao hodati i biti u pokretu.“

„Uz sve nabrojene teškoće, E. je već prvi dan uspjela izbrisati moju pozitivnu tremu jer je divno dijete. Curica koja ima zarazan osmijeh potaknut jednostavnim stvarima – milovanjem, štipanjem, pogledom, pjesmom, igrom, koji su nam neizbježni svaki dan, kao i ono što dolazi uz to – živahnost, mirnoća, ljutnja i veselje. Sve je to E., učenica kojoj zbog specifičnosti njezinih teškoća, u ovoj razvojnoj fazi, više od knjiga pomažu ruke pomoćnika u nastavi.“

5.2. POGLED IZ KUTA STRUČNOG SURADNIKA

Stručni su suradnici u najvećoj mjeri procjenjivali kako primjećuju poboljšanje i napredak učenika koji su imali pomoćnika u učenju i obrazovnim postignućima. Ostavljaju prostora za daljnji rad na socijalizaciji i poticanju veće samostalnosti.

„Smatram da su se pomoćnici odlično snašli u svojim ulogama. Bili su spremni na učenje i spremni raditi na svojim vještinama kako bi što bolje odgovorili na specifične potrebe djece. Spremno su surađivali i korektno radili sve poslove vezane uz rad s učenicima.“

„Pomoćnik je podrška učeniku u razvijanju njegovih potencijala i pomaže mu u nadvladavanju teškoća. Uz svakodnevno poticanje, hrabrenje i vjerovanje u učenika, vidi se opravdanost njegova uvođenja. S obzirom da pristupa učeniku prema njegovim potrebama, vide se i pozitivni rezultati u obrazovnom području, ali i području socijalizacije.“

„Svakako je najveći doprinos izravna pomoć učeniku u praćenju nastave, zapisivanju gradiva i razmjeni informacija s roditeljima.“

„Najveći doprinos postignut je na planu učenja. Učenici su odgovorniji, redovitije pišu domaće zadaće i izvršavaju školske obveze. Koncentriranije prate nastavu te više ne ometaju rad u razredu u velikoj mjeri.“

„Pomoćnici u nastavi nužnost su u inkluzivnom odgoju i obrazovanju. Kroz pojačani individualni rad s djetetom utječu na usvajanje znanja i vještina.“

„Pomoćnici, vođeni suosjećanjem prema učeniku, često odrade posao umjesto njega, a trebali bi mu biti samo podrška kako bi sam maksimalno iskoristio svoj potencijal.“

„Smatram da su se pomoćnici odlično snašli u svojim ulogama. Bili su spremni na učenje i spremni raditi na svojim vještinama kako bi što bolje odgovorili na specifične potrebe djece. Spremno su surađivali i korektno radili sve poslove vezane uz rad s učenicima.“

5.3. POGLED IZ KUTA NASTAVNIKA

Nastavnici subjektivno procjenjuju iznimno pozitivan općeniti utjecaj na učenika i to u svim segmentima – od obrazovnih postignuća i ponašanja, do poboljšanja odnosa s vršnjacima. Uglavnom su zadovoljni međusobnom suradnjom. Bilo je pohvala, ali i kritika, a sagledavajući sve zajedno, kroz njihove izjave, predstavljamo dobre smjernice za izgradnju budućih odnosa i unapređenje postojećih.

„Učenik pozitivno reagira na asistenticu te, uz njenu pomoć, izvršava gotovo sve zadatke, što ranije, prije dodijeljenog asistenta, nije bio slučaj. Budući da učenik pozitivno reagira te da mu odgovara prisutnost osobe koja njemu posvećuje onoliko pažnje koliko njegove potrebe zahtijevaju, smanjila se pojavnost nekih nepoželjnih oblika ponašanja, kao i emocionalni ispadi.“

„U svom sam radu često puta dala do znanja – verbalno, gestama, mimikama i upozorenjima – koji su njezini zadaci i obaveze te što se smije i ne smije, no ona i dalje većinu stvari radi na svoju inicijativu.“

„Pomoćnica je topla u komunikaciji kako s L., tako i s drugim učenicima u razredu. Rado pomaže svima, postavlja pitanja vezana uz aktivnosti koje se provode i sposobnostima naših učenika. Visoko je motivirana u radu i prilagodljiva. Postaje sve sigurnija.“

„Pomaže učeniku kako bi u potpunosti i što bolje mogao pratiti nastavu. Od otvaranje udžbenika, radne bilježnice, bilježnice, svega onog što se radi na satu, pomoćnik se trudi da učenik ne zaostaje. Doista mu je od velike pomoći.“

„F.-u je pomoćnik u nastavi pomogao s učenjem. Tjera ga da redovito piše domaće zadaće, da se priprema za pisane i usmene provjere znanja i podsjeća ga na sve ostale obaveze koje ima. Zbog dobrih ocjena koje dobiva, F.-u se podiglo samopouzdanje. Sada se češće uključuje u rasprave i puno bolje surađuje s drugim učenicima.“

„Pomoćnik razgovora s učenikom, smiruje ga ako je to potrebno, motivira i potiče na rad.“

„Pomogao je da se smanje agresivni ispadi prema drugoj djeci.“

„Pomoćnik previše pomaže učeniku iako učenik neke zadatke može samostalno uraditi. Učenik se tada previše oslanja na pomoćnika.“

5.4. POGLED IZ KUTA RODITELJA

Iz roditeljskih promišljanja može se iščitati iznimno zadovoljstvo i zahvalnost što je njihovoj djeci omogućen pomoćnik. Posredstvom pomoćnika subjektivno procjenjuju koliko im djeca napreduju, kako kod obrazovnih postignuća, tako i u odnosima s vršnjacima.

Značajno je spomenuti kako očekuju kontinuitet istog pomoćnika, a bilo je i prijedloga da se ubuduće u izbor pomoćnika uključe i roditelji djeteta.

„Usmjeravanje pažnje na rad, pomaganje kod učenja, pojašnjavanje sadržaja gradiva.“

„Pomoćnica je pomogla mojem djetetu u više situacija, ali meni je najbitnije usmjeravanje na zadane radnje, tj. održavanje koncentracije na radne aktivnosti. Postignuti su pomaci u prihvaćanju poraza i socijalizacije u razredu.“

„Mojem djetetu pomoćnica je najviše pomogla u praćenju nastave. Kad je dijete ujutro umorno od lijekova koje uzima, ona je tu glavni oslonac, razumije ga i razgovara s njim.“

„Pomoć pri praćenju nastave i učenju. Pomaže mu u odnosima s drugom djecom.“

„Pomoćnik je pomogao mojem djetetu u svemu.“

„Pomogla je kod praćenja nastavnog programa, smanjili su se emocionalni ispadi.“

5.5. POMOĆNIK PO MOJOJ MJERI

Učenicima s teškoćama dana je mogućnost da na listi od 44 osobine označe one za koje smatraju da bi trebale karakterizirati pomoćnike u nastavi.

Najčešće odabirane su sljedeće osobine:

iskren, pametan, snalažljiv, zabavan, smiren, veseo, nježan, strpljiv.

6. EVALUACIJA ODJEK-a

Analizom odgovora i zapažanja dobivenih upitnikom koji su ispunili svi važni dionici u odgojno-obrazovnom procesu, izvedeni su odgovarajući zaključci, a identificirane su i mogućnosti za napredak u narednim školskim godinama.

Upitnik se sastojao od šest dijelova, ovisno o tome od koga su se tražili podaci: učenika koji ima pomoćnika, pomoćnika, vršnjaka u razredu, stručnih suradnika, nastavnika i roditelja. Pitanja su bila zatvorenog i otvorenog tipa. Na pitanja zatvorenog tipa mogućnost odgovora bila je od 1 do 5, pri čemu 1 znači „prisutno u minimalnoj mjeri“, a 5 znači „prisutno vrlo često“.

Na pitanja otvorenog tipa ispitanici su odgovarali prema uputi u kojoj je stajalo da nema točnih odgovora te da će osobni prikazi i sva promišljanja koja povratno dobijemo doprinijeti kvalitetnijoj i bržoj prilagodbi novonastalim okolnostima budućih pomoćnika. Nadalje, uvodnim uputama svima je zagarantirana povjerljivost i anonimnost, koja neće biti ugrožena javnim otkrivanjem identiteta ispitanika, sve s ciljem da se dobiju što istinitiji podaci.

Učenici koji imaju pomoćnika naglašavali su kako im je pomoćnik najviše pomogao u učenju i praćenju nastave, osjećaju se bolje prihvaćenima u razredu, a pomoćnike smatraju prijateljima. Iako su opisno najviše spominjali navedena poboljšanja, izborom mogućnosti na zadanim ljestvicama od 1 do 5, gdje 1 označava „prisutno u minimalnoj mjeri“, a 5 „prisutno vrlo često“, ostavili su prostora za daljnji napredak navodeći da im je pomoćnik u učenju, praćenju nastave i druženju, pomogao „često“. Također su u prosjeku više navodili da je pomoćnik u većoj mjeri prihvaćen od ostalih učenika u razredu, nego od nastavnika.

Procjeni koliko ti pomoćnik pomaže u:

Učenju	1	2	3	4	5
Praćenju nastave	1	2	3	4	5
Druženju	1	2	3	4	5

Volim dok mi pomaže ako ne stignem prepisati. Pomaže mi u prevođenju riječi s engleskog jezika. Ponekad mi ode i kupiti užinu na kiosk. Često ju zagrlim jer ju smatram prijateljicom“

Procjeni koliko je tvoj pomoćnik prihvaćen u tvom razredu od:

Drugih učenika	1	2	3	4	5
Nastavnika	1	2	3	4	5

Pomoćnici u nastavi su također većinom primijetili kako u procesu učenja, praćenja nastave i socijalizacije „često“ mogu utjecati na učenika, što potvrđuje istovjetnu percepciju i učenika i pomoćnika i ukazuje na potrebu održavanja kontinuiteta u radu istog pomoćnika i djeteta jer bi utjecaj i poboljšanja u navedenim područjima, s protekom vremena i izgradnjom odnosa, doprinijeli još većem uspjehu.

Za stupanj podrške i prihvaćenost od ostalih dionika ostavili su prostora, odnosno odgovorom „često“ ukazalisu na potrebu unapređenja odnosa s roditeljima. U pogledu potreba za dodatnim učenjem i osnaživanjem najviše su navodili želju za stjecanjem više znanja u pogledu emocionalnog razvoja i dobno karakterističnih emocionalnih reakcija u odnosu na specifične vrste teškoća i usvajanja prihvatljivih metoda i načina odgovora na određena ponašanja učenika. Također se može iščitati i potreba za povremenim grupnim radom i sastancima s ostalim pomoćnicima i iz drugih škola radi razmjene iskustva i međusobne podrške.

Procijenite koliko se osjećate prihvaćeni od:

Učenika kojem ste pomoćnik	1	2	3	4	5
Ostalih učenika u razredu	1	2	3	4	5
Nastavnika	1	2	3	4	5
Roditelja	1	2	3	4	5
Stručnih suradnika	1	2	3	4	5

//

Mislim da bi bilo dobro da se uvedu radionice na kojima bi se pomoćnici mogli sastajati i podijeliti vlastita iskustva o svojem radu, te bi se na taj način mogli međusobno savjetovati i pronaći rješenje, ako postoji kakav problem u radu sa učnikom“

Procijenite stupanj podrške koju imate od:

Roditelja	1	2	3	4	5
Nastavnika	1	2	3	4	5
Razrednika	1	2	3	4	5
Stručne službe	1	2	3	4	5

Ostali učenici vršnjaci svojim su odgovorima potvrdili izrazito dobru prihvaćenost pomoćnika u svom okruženju. Najviše su naglašavali njihovu pozitivnu ulogu u razrješavanju vršnjačkih sukoba. Također su navodili podršku u svladavanju gradiva svim učenicima, dodatno pojašnjavanje onoga što ne razumiju te navodili da pomoćnici potiču zajedničku igru i jedinstvo svih učenika.

Procijeni koliko se učenik koji ima pomoćnika poboljšao u:

Učenju	1	2	3	4	5
Praćenju nastave	1	2	3	4	5
Ponašanju	1	2	3	4	5
Procijeni koliko se dobro pomoćnik uklopio u vaš razred?	1	2	3	4	5
Utječe li pomoćnik i na rješavanje problema drugih učenika u vašem razredu?	1	2	3	4	5
Procijeni koliko je uključivanje pomoćnika bilo korisno za sve vas u razredu.	1	2	3	4	5

Moja je prijateljica imala neki problem i pitala je pomoćnika da razgovara s njom. On je bez razmišljanja prihvatio njezin poziv na razgovor i pomogao joj.“

Roditelji iskazuju iznimno zadovoljstvo projektom. Odgovorom „prisutno vrlo često“ ocijenili su kvalitetu suradnje s pomoćnikom te svoju subjektivnu percepciju o tome kako doživljavaju pomoć svojem djetetu u području učenja, praćenja nastave, socijalizacije i području samozbrinjavanja. Njihovi odgovori ukazuju na to koliko im je značajan ovaj tip podrške njihovoj djeci u školi. Naglašavaju želju za kontinuitetom istog pomoćnika u daljnjem školovanju njihovog djeteta, a pojavila se i ideja o tome da se u izbor pomoćnika djetetu uključi i roditelj.

Procijenite koliko pomoćnik uspijeva pomoći vašem djetetu u:

Praćenju nastave	1	2	3	4	5
Učenju	1	2	3	4	5
Socijalizaciji	1	2	3	4	5
Području samozbrinjavanja	1	2	3	4	5
Procijenite kvalitetu suradnje s pomoćnikom?	1	2	3	4	5

Zbog dobre komunikacije i razumijevanja prema našem djetetu voljeli bismo da nam ostane isti pomoćnik i u daljnjem školovanju.“

Stručni suradnici najveći doprinos vide u poboljšanju učenja, što označuju odgovorom „prisutno vrlo često“, dok kod ponašanja i socijalizacije učenika ostavljaju mogućnost za napredak, iskazujući procjenu da su pomake primijetili „često“. Navedeno se može povezati s iskazanom osobnom potrebom pomoćnika da žele više znanja u pogledu emocionalnog razvoja i usvajanja metoda prihvatljivih odgovora na određena ponašanja učenika. Nadalje, neki od njih primijetili su kako pomoćnici, vođeni dobrim namjerama i suosjećanjem, često „odrade“ posao umjesto djeteta, čime ga posredno onemogućavaju da se osamostali i iskoristi svoj puni potencijal.

Procijenite koliko se učenik koji ima pomoćnika poboljšao u:

Učenju	1	2	3	4	5
Ponašanju	1	2	3	4	5
Socijalizaciji	1	2	3	4	5

//

Najveći doprinos postignut je na planu učenja. Učenici su odgovorniji, redovitije pišu domaće zadaće i izvršavaju školske obveze. Koncentriranije prate nastavu te više ne ometaju rad u razredu u velikoj mjeri.“

Procijenite kvalitetu suradnje pomoćnika i:

Roditelja	1	2	3	4	5
Nastavnika	1	2	3	4	5
Razrednika	1	2	3	4	5
Stručne službe	1	2	3	4	5

Nastavnici su, kao i roditelji, iskazivali apsolutno zadovoljstvo i odgovorima „prisutno vrlo često“ procjenjivali kako je pomoćnik pozitivno utjecao na obrazovna postignuća, ponašanje i odnose s vršnjacima. Neki nastavnici također su istaknuli potrebu za ostankom istih pomoćnika i sljedeće godine jer su oni, kako je rekla jedna nastavnica, „sada postali neraskidivi dio kolektiva“. Neki od nastavnika, kao i stručni suradnici, primijetili su da se učenici ponekad previše oslanjaju na podršku pomoćnika, odnosno, da im pomažu i kod onih zadataka za koje nastavnici smatraju da učenici mogu sami odraditi.

Procijenite koliko pomoćnik uspijeva pomoći vašem djetetu u:

Obrazovna postignuća	1	2	3	4	5	<i>Socijalizacija, higijenske navike, poštivanje autoriteta i odraslih, usmjeravanje pažnje na tekst, zadatke, komunikacija s učenicima.“</i>
Ponašanje	1	2	3	4	5	
Odnose s vršnjacima	1	2	3	4	5	
Procijenite koliko se dobro pomoćnik uklopio u razred?	1	2	3	4	5	
Utječe li pomoćnik i na rješavanje problema drugih učenika u razredu?	1	2	3	4	5	<i>Pomoćnik previše pomaže učeniku iako učenik neke zadatke može samostalno uraditi. Učenik se tada previše oslanja na pomoćnika.“</i>
Procijenite kvalitetu suradnje s pomoćnikom?	1	2	3	4	5	

7. ZAKLJUČAK

Provedba ODJEK-a u Koprivnici omogućila je integraciju učenika s teškoćama u razvoju u obrazovani sustav te nova zapošljavanja u izuzetno odgovornim ulogama pomoćnika u nastavi. Vjerujemo da je velikoj količini zadovoljstva, što smatramo najvećim uspjehom, zasigurno doprinio način odabira kandidata za pomoćnike. U sam proces odabira direktno su bili uključeni stručni suradnici –koordinatori, koji su procjenjivali osobnost kandidata i vodili računa o individualnim potrebama svakog pojedinog djeteta te je u konačnici izabran onaj koji je najbolje odgovarao konkretnom djetetu. Program njihova uvođenja u rad išao je redosljedom da su se prvo upoznali s načinom rada u školi, učenicom za kojeg su bili zaduženi, atmosferom u školi i razredu te roditeljima, te potom obavili edukaciju, što se također pokazalo dobrim pristupom. Pozitivne poruke koje su proizašle iz evaluacije bit će nam poticaj da nastavimo putem kojim smo krenuli, a konstruktivne kritike omogućit će nam da na tom dobro uhodanom putu primijenimo odgovarajuće korekcije. Na taj ćemo način koprivničkom modelu omogućiti da raste i napreduje.

Ovaj je priručnik produkt osjećaja, misli i iskustava svih važnih dionika i omogućit će uvid „iznutra“. Time će, barem djelomično, doprinijeti smanjivanju straha od nepoznatog i povećanju osjećaja sigurnosti u novoj situaciji u školi. Onima koji već imaju odgovarajuće iskustvo iza sebe, potvrdit će, pak, da svi prolaze kroz situacije s „teškim“ osjećajima, koje uz pravilnu, pravovremenu i kvalitetnu komunikaciju ipak završavaju „dobrim“ osjećajima. To se najbolje vidi u postignutim pomacima, uspjehu i prijateljstvima.

//

„Smatram da je bilo dobro što se edukacija koju sam polazila zajedno s ostalim pomoćnicima odvijala nakon što smo neko vrijeme proveli na poslovima pomoćnika, kad smo već stekli određeno iskustvo (iako kratko) i kad već smo se već našli u određenim situacijama. Na tim smo edukacijama mogli podijeliti ta iskustva, nedoumice, strahove, dojmove i možda svojim primjerom nekome pomoći.“

POPIS LITERATURE KORIŠTENE PRILIKOM IZRADE PRIRUČNIKA

- 1.** Bouillet, D. (Ur.) (2015). *Razvoj modela rane odgojno-obrazovne intervencije u osnovnoj školi: od ideje do evaluacije*. Zagreb: Forum za slobodu odgoja.
- 2.** Ivančić, Đ. i Stančić, Z. (2006). *Individualizirani odgojno-obrazovni programi. Od teškoća u razvoju prema planu podrške učenicima s posebnim potrebama. S vama*. Zagreb: Hrvatska udruga za stručnu pomoć djeci s posebnim potrebama IDEM, 3(2/3), 91-119
- 3.** Ivančić, Đ. i Stančić, Z. (2015). *Razlikovni pristupi u inkluzivnoj školi. U: Ljiljana Igrić i suradnici, Os-nove edukacijskog uključivanja - Škola po mjeri svakog djeteta je moguća, sveučilišni udžbenik (str. 115-155)*. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilište u Zagrebu i Školska knjiga
- 4.** MZOS (2010). *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*
- 5.** MZOS (2015). *Nacrt prijedloga Pravilnika o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima*
- 6.** *Okvir za poticanje i prilagodbu iskustava učenja te vrednovanje postignuća djece i učenika s teškoćama, Prijedlog, veljača 2016.*
- 7.** *Pravilnik o postupku utvrđivanja psihofizičkog stanja djeteta, učenika te sasatvu stručnih povjerenstava (NN 67/14)*
- 8.** *Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju (NN 24/15)*
- 9.** *Publikacija Poliklinike za zaštitu djece Grada Zagreba – I ja mogu uspjeti!, <http://www.poliklinika-djeca.hr/publikacije/i-ja-mogu-uspjeti/>*
- 10.** UN (1989). *Konvencija o pravima djeteta*
- 11.** Veliki, T. i Romstein, K. (2015). *Učimo zajedno Priručnik za pomoćnike u nastavi za rad s djecom s teškoćama u razvoju, Osijek: Osječko-baranjska županija, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta J.J.Strossmayera u Osijeku*
- 12.** *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN 152/14)*

Zahvaljujemo svim osobama – učenicima, roditeljima, nastavnicima, stručnim suradnicima – koje su svojim zapažanjima i komentarima obogatile ovaj priručnik! Zahvalni smo i svima onima koji su, vođeni dobrim namjerama, dali dio svog osobnog i radnog vremena da integracija učenika s teškoćama u razvoju i njihovih pomoćnika u školama bude što konstruktivnija!

Izdavač:

Grad Koprivnica uz potporu Europskog socijalnog fonda i Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta.

Priredile:

Vesna Auer Gregor, *dipl. psiholog*

Jadranka Bosanac, *dipl. defektolog - logoped*

Narcisa Jembrek, *dipl. socijalna radnica*

mr. sc. Ksenija Krušelj

Dijana Lukačić, *prof. socijalna pedagoginja*

Radmila Popović, *mag. rehab. educ.*

Franka Ružić, *prof. socijalna pedagoginja*

Lana Zlojutro, *dipl. oec.*

Lektura:

Tea Krušelj, *mag. komparativne književnosti i sociologije*

Grafičko oblikovanje:

Dejan Halusek

Naklada:

70 komada

Koprivnica, 2016.

ISBN 978-953-56825-1-6

Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost Grada Koprivnice

EUROPSKA UNIJA

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda
Zajedno do fondova EU

EUROPSKI STRUKTURNI
I INVESTICIJSKI FONDOVI